

ACC. NR. 2302

2302

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne
 Härad: Bjäre
 Socken: Västra Karup
 Uppteckningsår: 1929

Upptecknat av: Emil Godeman
 Adress: Svendary, Hof
 Berättat av: Ebba Ebbesson
 Född år: 1876 i Västra Karup

Ju I Lekar

(23 sidor)

Vätte strälar
Ju I ö I.Ju I stök ö
Ju I firande.

Uppteckningen rör Lekar, som julidag utfördes i en fuggåsgård i Småryd, Västra Karup. Väckes i pagesmannens marfars och uarmers (Per och nr 1. Elsa Peterssons) hem i Småryd invid Båstad - "Lagga nackspår". Två personer, av vilka den ene lägger sig på magen på en golv, medan den andre lägger sig över honom samt för sin arm under den förestes armar samt kryter den över denna nakte. Den under liggande skall så försöka resa sig upp från golvet, vilken den andre genom sin grepp söker hindra.

n:r 9, "Feta ut ägar på Romakaren".

Evemne personer ställa sig på en golv
med ryggarna mot varandra; en stearinljus
satt i en ljusstake placeras på golvet på lämpligt
avstånd från den ene av dem så att rakt framför
honon, med en den andre framför sig, hållande i
handen t. v. en Kvastkast med hastiga stötar mel-
lan den förstnämndes ben med Kvastkastet skall
försöka stöta till ljusstaken, vilket den andre, som
jämoël håller fast i kastet genom Skickligt på-
räende skall försöka hindra. Lyckas han ej detta
utan ljusstaken stötes omkull, är lekön slut,
varsefter en par andra personer kunna försätta
lekön.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2302

rit 3 "Dra' Rapsel".

LUNDS-UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV 3

Soå personer sälla sig på golvet med fot-
terna mot varandra så med båda Rörän,
var vid de båda med händerna greps en fast tag
om en Rapselrulle.

Likem består en däre, en båda från försöka
draga upp sin motpart och därvid rita ut
sina ben.

2302

nr 4 "Blindbock."

4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En person ställer sig mot
en dörren med kinden för ögonen och säger: "Ja' vä'
i Småland i gaur å feck kuär i åsk; de' vä' både
lided å skided, å alla, som Kryva unge lear' å
bänka, da p seil tåma."

2302

Sedan gäller det för "blindbocken" att taga fast
vagnen av de i rummet i lekken deltagande - vilka
så tyst som möjligt försöka flytta sig från en plats
till en annan - samt om möjligt gissa vad denne
huter, som, i fall detta lyckas, i sin ordning blir
"blindbock". Skulle vagnen under lekken möjligen
"Kryva unge lear' å bänka", blir denne utau allt
fasttagas ändå "blindbock".

nr 5.

"Fläcka stråm".

5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

En av de i lekken deltagande
lägger sig på magen på golvet, medan en annan
av dem ställer sig vid dennes ena sida framåt-
höjd med händerna stödda mot golvet samt huvu-
det mot den liggandes rygg. Ivarn andra lestaude
falla så en krigje från var sin sida i dennes armar
och ben samt försatta honom i en svängande rö-
relse på så sätt, att dennes säte stöter emot dens
säte, som står nedhöjd, med den påföljd, att han
slår en kullerbytta över den liggandes rygg.

2302

(nr 6) "Kära syrsarna ur ugnen."
(i Ryggåsstugan)

6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2302

En person gick upp över ugnen, försedd med
en Krast för att "sopa ner syrsarna från ugnen",
 medan en andra person - som ej kände till lesten
stälde sig med "håll över huvudet för att und-
gå Ranten för att i detta taga emot "syrsarna".

Efter en stunds låtsad sopting, tog den först-
nämnde en lid upp med förd skal fylld med vat-
ten såväl slog vattnet i bäcket över den intet
anandes huvudet.

nr 7. "Fiska Ballon."

7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Två personer med förbundna ögon erhålla vardera en handduk, försedd med en knut i ena hörnet, så att placeras med en fot emellan sig. Den ene av dem klär så handen i stolen och säger: "maskus" — med en motparten jämar som en katt. Den förstnämnde säger då: "Vil du kamma på min filidastus?" — åter ett jämande från den andre. Därefter börja de slå med handdukarna på varandra, i den mån de kunna träffa. Den som längst tid utårdar slagen har vunnit i lek.

2302

(nr 8). "Håra Knivon ur lommen" (fielkan).

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

2302

En av de i lekten deltagande, som ej förut varit
med där om, ställer sig på golvet med förbundna
ögon, medan en annan af dem med svarta tyg-
stycket gnider den färras kinder, sägaude "Håra
Knivon ur lommen" upprepade gånger.

Därefter frågar han: "Har du den ännu?" Den
tillfrågade håller ännu hårdare fast om Knivon
i byxfielkan, medan gnidande fortsätter på
förutlämnad sätt och med upprepade af sam-
ma ord. Efter någon stund höllnar formålet
därför samt tager kindeln från ögonen, varefter
en blick i spegeln övertygar honom om, att han
är medsvartad i ansiktet - och får ^{o på} utstå små-
lekten af de närvarandes strattsalvor.

9. nr 9. "Sy sko till kungen"

Tvorne personer ^{sitta} sej på golvet sida vid sida
med benen intill hvarandra, medan en tredje
person kinder samman en af hvarderas ben,
medan de två yttre äro fria. En annan af de
i leken deltagande säger så: "Nu lämna kung-
en Stockholm." "Nu är han där" och så där, läm-
nande namn på vissa platser o. s. v. De sitta de
låta under tiden, ände till och by skor. "Nu är
kungen i förstan!" ropas det. Vid detta ut-
rop låta de sej Rasta Rarna, vända sej om
samt dra' ä' hvardera hälet, och den, som
därvid visar sej vara starkast, har vunnit
i leken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9.

2302

nr 10.

"Sto blaetta"

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10.

2302

En vanlig jullek i ryggstugorna var en "Sto blaetta". Man bar därvid in i rummet en lek-grissla", som placerades mellan tvänne stolar, varefter en person satte sig på grisselskapet (längs med detta samt med benen i kors) mellan stolarna. Sålunda med händerna en för ändamålet lagom lång stång skulle han, balansera på "grisslan", växelvis lyfta stängen över grisslan samt stöta ändan av densamma i golvet. För varje gång han lyckades utföra detta (utan att falla ned på golvet) stog han en ^{eller två} som i hästskon". Det gällde därvid att slå så många som i hästskon, som det finnes i en sådan.

Noande kunde det då vara att den balanserades övning och minspel.

ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne

Upptecknat av

Emil Nordman

Härad: Bjäre

Adress:

Erikestorf Hoop

Socken: Västra Karup

Berättat av

Evelin Ebbesson

Uppteckningsår: 1928

Född år

1875 i Västra Karup

//
Vätte
stjället ju I-
ölet.

2302

Uppteckningen rör

Det hände en gång, att då man för en gård i Erikestorf
Västra Karup höll på med leryggad julöl, försvarar
en del av ölet ur Karup, utom att man kunde finna
någon ersättning. Då fick man höra en osynlig
röst, som sa: "Pinga, Skicka fullt i illan." Vatten
Pinga sprang då bort från ölet och glömde i för-
sträckelsen en med sig Roppartiet, vilken på lunda
blev kvarlämnad på gården, där den alltså stann-
nade kvar. Man hade på lunda fått förklaring över
att en del av ölet förvaras i urkar. En vätte "Pinga"
hade i osynlig skymnad ifyllt sin förändring med onödiga
partier. Vid den inträffade händelsen syns följande
hållning till händelsen, så att Roppartiet blev synligt.

Skriv endast på denna sida!

ACC. NR.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLandskap *Skåne*

Upptecknat

*Emil Boderman*Härad: *Bjäre*

Adress

*Ivenstorp Koop**12*Socker: *Västra Karup*

Berättat

*Eleva Ebbeson**Julstök o*

Uppteckningsår:

Född år

*Västra Karup**julfirande.*

Uppteckningen rör

Julstök i Bjäre (i Eritstorp, V. Karup)

2302

*hur midvinterfesten tillrustades i en rygg-
sästuga på farfars tid.*

*Sista veckan före jul inträdde julbräd-
skan med starrgöring av "höjstuan-ryggis-
stugan" och detta var ett drygt arbete. Löst skulle
aut löst, som fanns i stugan, plottas ned; drag-
ningen från väggarna, tallrikar, koppor, fat
och kanner från "Parahyllorna", vilket aut skul-
le rengöras och putsas under stora julhögtiden
Den vida läppladningen, vilken skulle uppe*

på väggen sedan middsonnen, måste nedtagas
för att ersättas med den "krygde" dragningen, som
alltid pläggade uppsättas till julhelgen - dock först
efter rengöringen skurningen - av stugan. På
hoga träställningar stods björarna och skurade
taket ifrån även och ner till väggarna med halms-
vickor, sand, såpa och vatten. Detta var ett svart
och anspråkande arbete, när taket var försedd med
fåll tillräckligt sparrar. Iven väggarna skulle
rengöras, dock ej skuras, utan endast tvättas och
torkas, emedan de skulle vara täckta med "drag-
ningen". På kom "fejälken" på "Kurahyllarna" stodo
solv samtallikar, ättå stora pennor samt ett
skelliga brukar, former, fat och kanner av koppars,
vilket allt skulle skuras med sand, så att det blev
skinande blankt. Innan golvet skurades, skulle
den öppna spis-åren med murningen vitkalkas

Skriv endast på denna sida!

och "ullänggärdet" korsades, så att Simson och lejonet
samt St. Görans och drakens belevs, pelaruta och fönster.
Det intressantaste arbetet vid fullförberedelse-
na bestod däri, att man skulle "lära" lärarna uppför-
s på uppmurens ett arbete, som fördrade en viss
vana, ty det skulle uppföras mycket noggrant.
Småklivorn, varken bestred "lära" mycket väl,
lär efter lär, och så, att framvidan åt stugan blev
alldeles jämn och slät. När allt detta arbete var utfört
återstod uppfästade på väggarna av "dragnings-"
väggen åt norr bestod "norra kända" och östra ga-
veln täcktes med blå-vit raudig linne dragnings-
medfrensar med lila. Övan väggen åt norr bestod
"varrommen" - en smal lerada, spikad på tvärs över
takets innersida, där vägg och tak möttes, så att
mellan varje sparris mellanrum uppfästes en
liljeljust, lämpligt som förvaringsrum åt mindre

4. kakor, och över denna hängde två halvanslereda,
småveckade Rappor, den ena ovan den andra, fäst
tade med små, gulhuvad, stift i veck vid varje spar-
re. På östra gaveln fanns ett stycke mångfärgad
Rostvävnad "gavlatäck", och där nedan om
ett stort tygstycke med fransar i nedre kanten. Vid
den vägg stod den höga dalaklockan, mellan de
båda Rammardörrarna på en avsnitt denna
och på båda sidor om denna hängde två väggar
små tavlor med bibliska motiv. Södra väggen
upptogs av "Södra bänk" och "Spartagens stäng",
varför denna ej var täckt med "dragning" med un-
dantag av en veckad "Rappa" under telefonstrål-
Gulvet, som ejist var beströdd med vil band och på-
hållat enris, skulle julaftonen vara obestämt
och därmed lämpligare för utserande av en hel del
"Julkonserter".

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

15.

2302

Julaftnonsdagens förmiddag

Rokades "julasaled" (julfäskel och Rötlet) samt
"påsagröden" - kärngryn inlagda i en tygpåse,
vilken nedlades i det feta, Rokade fläckspadet.
Nykötet "påsagröd" och drickskladdning var en
stående rätt på julaftons middagsbord - dess
användning synes här varit begränsad till norra
Byäre. På on. juldagsaftonen den 24 december
lov, varjämte man i ordning ställde "julaträ", ät-
de yngsta inom familjen. Julafton skulle hela
familjen samlas i det gamla hemmet, lemn och
karnel ämn. "Julaträ" utgjordes av en stor ene-
gren, stundom också av en liten sådan, nedstickten
i en stort äpple, i vilket i stickten tre små pinnar
som stöd för detta. I toppen av "julaträet" fästes
en liten ljus, och på grenarna hängdes små äpplen,
vilka lagts undan för det ändamålet, när frukten
på tvisten inflockades, samt valnötter och filton.

Varje barn från tre till åtta år, skulle erhålla ett
lyllick "trä", och de skulle ställas på "fejälken" över
"ullaggaren". Julbäckens tillvaro blev dock i regel
karr, ty redan på juldagen blev prestelsen avslutad
de små träen karras för slor, och därjämte föll de
enarna i den rådande värmen sedan sina lemn.

Slor på 4 om. julafton skulle gårdens beslor
för dagen vara undanstökade, och husfolket be-
redt att dricka kaffe, serverat jämte nybakat
vetebröd. Efter kaffet återstod för de unga
kvällesystemerna och för "pigorna" mjölkningarna,
vilket den dagen utfördes tidigare än vanligt för jul-
aftnens förande. Maten beslades under tiden
med "morften", och till den samtiden skulle även
de gifta barnen med familjen vara samlade i det
gamla hemmet, och om det kommit nytt gäster-
folk i huset sedan Mikskadi

voro äro förra årets tjänare inbjudna till julafton.
Framför "narrsänk" dukades en stort slagbord
med präsoylta, "kullskarr", spickskarr, gästbröd
samt en stor, hemmagjord julost, vilken skulle
hära sin plats framför far i huset vid översta bord-
ändan. Ljus ställdes på ett par ställen på bordet,
och från takåsen hängde en träarmad ljusstake
"dalla", försedd med brinna tjocka, hemstöppta
salyljus "präso". När husets folk samde inbjudna
infern vid sig vid det stora, dukade julbordet:
ryktaren, "vackelpägen", "glöttarna" samt "pegor-
na" fingo äta senare, då de inte alla samtidigt
kunde erhålla plats vid bordet. Vid översta bord-
ändan invid "hjärnskåren" (hörnskåpet) hade
far själv sin plats och närmast honom sitta
soner och svärsoner - Karlarna på "narrsänk"
och Kvinnorna vid gätersidan av bordet.

Sedan var lust kvetskonen, bjöds lerödet om
Ring, och var hög då var "hjärmskared" kräuvins-
flaskan med Åsew Ep mannehiffen samt trä
glas, slog upp till sig själv och varmeste man,
var efter ha utåt flaskan och glas gå laget runt
och li kalder den stora julaosten, av vilken var
först skurit en stycke - det hörd till "oslasuppen".

När puer gästbordet var avästat, framställes
huvudrätterna, bestående av "svinshös" med äp-
le i munnen, vidare kött fläck och kött, "färalar",
kerbensspjäll och kött köllkött samt därtill
peup och rödbetar, kruna binner, stuvad eller
kryddat kål, ev. någon annan stuvning, vilket
allt sköjdes ned av männen med "fläckasuppen"
samt det goda hemleryggda julödet, serverat i
en stort drickskrus - tidigare i en östauka av trä

Som gick laget runt. Efteråtten utgjordes
av "rookavingar", Klemetter (smed bruket). Redan
före den kraftiga måltidens avslutande började
på gammaldags vis jultklappsutdelningen - som
den fick väl ej tid att besöka alla hem julafton
och utdela jultklapparna - dörrar öppnades och
stängdes hastigt, och jultklapparna causade
utåt golvet, sedan man sökte taga fast dem,
som inkastade desamma. Utanför förstret kör-
jade man "julaspolken" "ruella" någon granne eller
möjligen någon av de närvarande främmande
skulle nämligen "skjuta in julen", och då gällde
det att söka infänga den skjutande och traktora
hon om med den goda julmaten, något som van-
ligen ej var så svårt, när försöket ej undkom-
ma var mer lättsamt än verkligt.

10.

Sedan julbordet var avslutat, var tiden inne för utförandet av de traditionella "julkonsterna" (jullekarna), vilka sårtill vara ganska många, såsom "läggna matkassarna", "pyttetillkungen", "skoblaetka", "peta ut ögat på skomakaren", "fläckbränn", "stieka hö", "piska katten" m. fl. Tidigare brukade man bräda ut gästka bänken med råghalm på gäddgolvet i ryggstugan till minne av Jesus barnets födelse i en drubba i det stall, men jämväl dels för jullekarnas utförande, dels för att tjäna som underlag för väggplattor på golvet julnatten såväl för husets eget folk som ock för gästade främlingar. Vid kolvtiden delades åter bordet, då enlign gammal god julsed julfisken med potatis och senapsås samt den oumbärliga "fiskeuppen" serverades, varefter man avslutade

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

21.

2302

julaftonens måltider med den sedvanliga risgröten,
som äro den konsumerades med frisk aptit. Som
värdig avslutning på julaftonsfirandet föreslog jag
erbjudande av den västra julpsalmen "Var hälsad
Königa morgonstund". När psalmens sista toner
förklarigat sådana äro äntligen behöva av en frisk
knekkars, som, innan man i den tidiga julottan
skulle bege sig till kyrkan för att där med högtids-
stämning i sinnet fira minnet av Jesus barnets
födelse — en kyrkfärd, som på den tiden ofta före-
tog i kläder med "klungande" slädför under en
gnistrande stjärnhimmel och värfedd av långa rader
av stända julglansgårdarna. Till julhögtidens
värdiga firande höjde jag väl, att man då mer än an-
nars hade sina husdjur i vänlig hägnad liksom vakt
småfågeln, vilka — som en dag fingo sin julkarve,
samt tonen "goarisse" som julnatten fick se

3. gröfpat med uifolk ute i stallet, ty man ville
gärna visa, att man uppskattade hans tjäns-
ker åt husbondefolket.

"Tomten säger sig älska de
husbondefolket det bästa,
länge och väl han märker, att de
hålla hans flit i ära;
barnens Ranmar' kan sin på ta-
malpas att de söta små,
ingen månad fortyska:
Det är hans största lycka."